

hét

Új világrend küszöbén

ÖRSI ISTVÁN

A Jugoszláviára záporozó bombákkal az észak-atlanti szövetség meg akarja semmisíteni Milosevic uralmát. Még várunk kell egy ideig, míg megtudjuk: beválik-e a bombázatok számítása, és ha beválik, akkor milyen áron. De az 1945 után kialakult világrendről máris elmondhatjuk, hogy szétbombázták, végérvényesen.

A második világháború után a nagyhatalmak érdekeltségi övezetekre osztották a világot. A magyar forradalom leverésekor tapasztalhattuk, hogy ezt a felosztást már az atompatt beállta előtt is igen komolyan vették. Az ötvenes évek vége óta az egymással szemben álló nagyhatalmak még a hidegháború legvadabb tombolása közben sem felejtették el, hogy ellenfelük éppúgy elpusztíthatja a szerves életet a Földön, mint ők maguk. Ennek a felismerésnek felelt meg az ENSZ, és ezen belül a Biztonsági Tanács statútuma. E tanács valamennyi tagját vétőjoggal ruházták fel, vagyis bármely övezet geopolitikai arculatát külső erő csak az összes nagyhatalom egyhangú döntésével változtathatta meg.

Ezt a rendszert a Szovjetunió széthullása okafogyottá tette. A katonai egyensúly felborulása után Amerika és szövetségesei egyre kedvetlenebbül korlátozták önmagukat kényszerítő okok nélkül. Eleinte még fenn akarták tartani a látszatot, mintha a döntő szót a nemzetközi konfliktusok kezelésében továbbra is az ENSZ mondaná ki. Ezt a törekvésüket azonban egyre kevésbé lehetett komolyan venni. Tavaly, amikor az amerikaiak ismét megbombázták Irakot, Kofi Annan ENSZ-főtitkárnak már csak a villámhárító szerepe jutott, és amikor mégis becsapott a villám, a világszervezet eltűnt a viharfelhők mögött.

Jugoszlávia megbombázása annyiban jelent új fejleményt, hogy a NATO ezúttal már nem is tett úgy, mintha az ENSZ-nek köze lenne az ő háborújához. Cselekedetét nem a nemzetközi joggal, hanem emberjogi érzékenységgel indokolta. A NATO nem tűrheti ölbe tett kézzel, hogy egy népet gyilkos erőszakkal elüldöznek ősi lakhelyéről. És csakugyan mondhatnánk, hogy az emberi jogok állandóbb értékek, mint a nemzetközi jog történelmi feltételek által meghatározott követelményei. Mondhatnánk, hogy a katonai egyensúly felborulását szükségképpen új jogi szabályozásnak kell követnie, kiváltképpen, ha olyan magasrendű humanista készlettel áll a változtatás szándéka mögött, mint amilyenek az emberi jogok. Ámde a magasrendű humanista készletnek nem lehetnek szelektívek. Csak nagyon korlátozott a hitele annak az érzékenységnek, mely feljajdul a koszovói albánok kinszenvedése láttán, de semmit sem tesz a tibetiekért vagy a palesztinokért. Vagy a kur-

dokért, akiket évtizedek óta négy ország államhatalma gyötör és irt. A kurdok kálváriájának legfőbb okozója ugyanis a katonai szövetség egyik tagja, Törökország, melynek tengeri és légi támaszpontjait a NATO nem nélkülözheti. Mindez indokolható sokféleképpen, főképpen geopolitikai vagy történelmi érvekkel, de emberjogi elkötelezettséggel semmiképpen sem.

A Szovjetunió elerőtlenedése és felbomlása felszabadította térségünket, amit magam is mindmáig állandó örömforrásként élek át. Véget ért a politikai szabadsághiány és a megegyezéssel eszlelenség uralma. A világ azonban egypólusúvá vált. A nyugati társadalom vezető erejének, a nagytőkének ellenfelét híján hihetetlenül megnőtt az önbizalma. Az új balközép kormány Németországban még némi adóteher-átcsoportosítást sem hajthatott végre a leggazdagabb réteg rovására. A konzervatív, vagyis „von haus aus” hazafias réteg ugyanis bejelentette, hogy amennyiben emelik adóját, ő kiviszi pénzét az országból, és a hazai munkanélküliséget a kormány gondjaira bízta. A szociáldemokrata kancellár egy-

kettőre értett a szóból: a gazdaságban éppúgy engedni kell a legerősebbek diktátumának, mint a világpolitikában.

A *Die Zeit* március 31-i számában Slavoj Žižek szlovén filozófus Carl Jensen *Censured 1999* című könyvére hivatkozva elregepli, hogy tavaly félig-meddig titokban nemzetközi egyezmény született (hivatalos nevén: Multilateral Agreement on Investment) a multinacionális vállalatok külföldi érdekeinek védelmére. Ez az egyezmény lehetővé teszi, hogy nemzetközi cégek beperelhessenek szuverén államokat, ha ezek nekik nem tetsző ökológiai vagy egyéb kikötéseket támasztanak működésükkel szemben. A globalizáció tehát úgy sorvasztja el a nemzetállamokat, hogy e folyamat – melynek demokratikus feltételek mellett szívem mélyéből örülnék – ilyen feltételek híján egy hatalmában

korlátozhatatlan, szociális szempontból háttorzongatóan érzéketlen, szűk réteg kezére keríti a világot.

A két vázolt folyamat ugyanarra az okra vezethető vissza. Világpolitikailag és gazdaságilag egyaránt félelmetes hatalomkoncentráció megy végbe. A multinacionális tőke és a NATO egyaránt megszűnteti az országhatárokat. Az előbbi az ésszerűsége hivatkozik, az utóbbi az emberi jogokra. Egyetlen hatalmi központ fejt ki erejét két területen.

A jugoszláviai konfliktust az teszi specifikussá, hogy az emberjogi hivatkozás itt indokolt. Jugoszlávia szétesésének okát én születésében látom. Az első világháború után különféle nyelvű, vallású, gazdasági fejlettségű, kultúrájú, történetű népeket csaptak egy fazékba.

Folytatás a 29. oldalon

*A katonai
egyensúly
felborulása után
Amerika
és szövetségesei
egyre
kedvetlenebbül
korlátozták
önmagukat.*

Új világrend küszöbén

Folytatás a 25. oldalról

Integrációra akarták kényszeríteni ezeket a népeket, mielőtt még külön-külön átmentek volna a polgárosodás és nemzetiség válás folyamatán. Az efféle program általánosságban véve is irracionálisnak tetszik, de különösen ésszerűtlen egy olyan konglomerátum, melyben a gazdagabb népek életszínvonalá sokszorosan meghaladja a szegényebb népeket. Átmenetileg egységesítő hatása volt a második világháborúnak és annak a ténynek, hogy Tito partizánserege szovjet segítség nélkül szabadította fel Jugoszláviát. Később az integrációs tendenciákat erősítette a jugoszláv-szovjet konfliktus: közös veszélyben nemcsak az emberek, hanem a népek is összebújnak. Valamennyi jugoszláviai nép érzetét élte, hogy országja dacolt a szovjet szuperhatalom fenyegetésével. Ráadásul a fenyegetéssel hitelesen indokolhatták a rendszer diktatórikus elfajzását, amely csirájában folytatta meg a dezintegráló törekvéseket.

Ehhez járul, hogy a diktátorra ellenére is szabadabban élhettek a jugoszláv nemzetiségek, mint a szovjet érdekszférákban. Tito halála után azonban felerősödtek a centrifugális erők.

Konrad György téved, amikor a nyugati politikát okolja ezért a folyamatért. (A jugoszláviai háború, Berliner Zeitung és Népszabadság, április 6.) A Szovjetunió felbomlása is bizonyítja: csak azok a népek integrálódhatnak nagyobb történelmi távlatban, amelyek már megerősítették nemzetállamukat. Amikor a különféle államalakulatokba kapcsol, elmaradt népek szabadságharcot kezdenek önállóságukért – esetleg nem is tudva erről –, akkor nemzetiség válásuk lehetőségéért küzdenek. Nem a Nyugat karolta fel „a Balkánon következőként a dezintegratív tendenciákat”, mint Konrad állítja, hanem maga Milosevics segítette elő ezt a folyamatot elképzelt rövidlátó politikájával. 1989–1990-ben megszüntette Koszovó autonómiáját, és ezzel kihúzta a talajt a megegyezésre törekvő, mérsékelt albán politikuskok lába alól. A következő évben katonai fenyegetéssel próbálta meggátolni a szlovénok és a horvátok autonómiatörekvéseit, és ezzel önálló államuk kikiáltására kényszerítette őket. Lehetősége persze, hogy erre később sor került volna akkor is, ha Milosevics hozzájárul egy lazább államszövetség kialakításához. Mégis elképzelhető, hogy a nemzetiség válás folyamata – mely, mint már említettem, az esetleges integráció elengedhetetlen feltétele – egy megfelelő tágas autonómia keretei között is végbemegethet volna. A szlovének, a horvátok és a többiek nem a Nyugat, hanem saját történelmük logikáját követve kiáltották ki önálló államaikat. Milosevics válasza erre minden esetben az agresszió volt, melyet többnyire tömeggyilkosságok és etnikai tisztogatások kísértek. Kollégái – Tudjman és Izetbegovic – szintén nem voltak tu tyimutyik, az ő hadseregeik is öltek tömegesen civileket, de háborús bűnök megítélésük az erő pozíciójából ágál, első számú agresszor tettei különlegesen súlyosan esnek a latba.

Egy kommunista vezető a világ szemé láttára új ideológiai tartalommal töltötte meg vezérő kormányzati eszméjét, a centralizmust, és közben még pátoaszát sem változtatta meg. Ha egy kommunista a maga szociális hevületét vagy demagógiáját nacionalisra cseréli fel a centralizmus égisze alatt, akkor elérkezik a korszerű nemzetiszocializmushoz. Ceausescuak még a kommunista világrendszer idején sikerült ez a mutatóvagy, Lukascenko, Iliescu és Meciar az újabb fejlődés hajtásai.

Amikor Milosevics összeállt a szélsőségesen nacionalista, fasisztoid Sceseljjelel (aki maga is kommunista párttag volt vagy tett éven át), akkor nyilvános valloást tett ilyen irányú fejlődése mellett. Életútja, kormányzati stílusa, hatalmi struktúrája fényesen bizonyítja, hogy maga a szerb nép sem ment még át a nemzetiség válás folyamatán és a polgárosodás, a jugoszláv kísérlet tehát nemcsak a közös államtestből kiszakadók esetében, hanem az évében is kudarcot vallott.

A történet legkényesebb vonatkozása az, hogy Milosevics, aki Belgrádban először 1990-ben – tehát még a szlovéniai beavatkozás előtt –, és azután szinte évről évre harcokcsikát is felvonultató katonai erővel verte le az ellenzék tünte-

teit, mindig számíthatott a Nyugat hallgatóságos támogatására. A nyugati politika úgy érezte, hogy szüksége van Milosevicre, mert ő a térségben az egyetlen erős ember, akivel megállapodásokat lehet kötni. Az Európai Unió nem kezdeményezte ugyan, de támogatja – hebehurgyán, még az újonnan keletkező kisebbségek jogainak biztosítását sem követelve – a régi Jugoszlávia szétválasztását, egyszerűen támogatja Milosevicet is, hogy érdekeltté tegye a horvátországi és boszniai szerb atrocitások mérséklésében. Ez rövid távon kényelmes, hosszabb távon mérhetetlenül stupid politika volt, melynek hazugságát a boszniai háború idején nem verek csiripelték a háztetőn, hanem varjak károgták világá a srebrenicai hullák fölött. Mindenki tudta, hogy Karadzics és Mladics egyetlen puskát sem süthetne el a szerbiai főnök tevékeny hozzájárulása nél-

A NATO tehát katonai szerepet vállalt a konfliktusban. Szárazföldi csapatokat óvakodott küldeni – elvégre itt nem a nyugati világ szempontjából létfontosságú olajról van szó, mint Irak esetében, hanem csak földönfutó szkipetárokról –, de bombázókat és rakétákat annál nagyobb bőséggben zúdított Szerbiára. Milosevics persze azonnal rohamra küldte kipróbált gyilkosait és gyilkosjelöltjeit.

El sem tudom képzelni, miért gondolták a NATO-hadműveletek tervezői, hogy a repülőterek szétbombázása meggátolja a megszállásokat, a lakóhelyek felgyújtását, az életben hagyott albánok iratának megsemmisítését és kizsákolásukat az országból. A megszálláshoz elég a kézigránát, a géppisztolyt, a szuronyt, sőt – láttuk eleget a boszniai háborúban – a szerbek hagyományosan kedves ölőeszköze, a kés is. A gyújtogatáshoz csak némi benzint kell és gyufa. A pszichológiai feltételekről, ha nem teremtették volna meg őket már korábban, gondoskodik a legfejlettebb technikával végrehajtott bombázás, a hadviselésnek ez a legkisebb kockázatos módszere. Aki mindentáron meg akarja oltalmazni egy terület lakosait, annak – ha a diplomácia eszközei csődöt mondták már – el kell foglalnia ezt a területet. A NATO ehelyett még megfigyelőt is kivont onnan, és bombázni kezdett. Ha előre ki akarták volna találni, hogy miként lehet a legrovidebb idő alatt a legvégtelenebbre fokozni a koszovói albánok kálváriáját, akkor sem folyamodhattak volna sikeresebb megoldáshoz, mint amit választottak.

A választott módszer annak az Amerikában különösen elterjedt felfogásnak a dicsőségét hirdeti, miszerint háborús konfliktusok esetén a küzdelem kimenetelét kizárólag a technika fejlettsége dönti el. És csakugyan, logikusan is hangzik: ha elég sokáig, és elég nagy hatékonysággal tudok bombázni, akkor az ellenség, aki technikai elmaradottsága folytán csak kivételképpen tehet kárt az én hadieszközeimben, előbb-utóbb megadja magát. Ez cáfolhatatlan igazság, csak gratulálni lehet hozzá! De ekkor felbukkan egy kicsi kérdés: mi történik addig az időpontig, amíg az ellenség megadja magát? Mi történik, ha ez az időpont a távolabbi jövőbe húzódik vissza? Hány albán ölnek meg addig? Hányat tuszkolnak ki az országból? És hány szerb hal meg? Mennyi szerb érték pusztul el? Hány további ország kerül fenyegetett helyzetbe? Mi történik, ha a megszegyenyített oroszok, akiket kommunista és nacionalista pártjaik a nemzeti dicsőség visszahódítására uszítanak, belekeverednek a konfliktusba? És ha végül egy romhalmaz közepén megadná magát a szerb elnök, akkor miként telepíthetők vissza százezrek a szerbek által hátrahagyott üszkös országrészekbe? És visszatelepülve hogyan foglalhatják el ismét helyüket Szerbián belül, akármilyen autonómia keretei között? Csupa olyan kérdés ez, melyre sem a technikai fény vezérszavai, és a mennyiségi mutatók nem adnak választ.

A válaszokat én sem tudom. Meggyőződésem, hogy a térség addig semmiképp sem nyugszik meg, míg Milosevics a szerbek vezére. Hatalmát a Nyugat vezetői könnyebben építették fel, mint ahogy lerombolhatják. Ha végül térdre kényszerítik, megmentik politikai presztízsüket, de erkölcsi presztízsük több sebből vérzik tovább is. Nem motható le róluk, hogy nemcsak az emberi jogok szempontjait érvényesítik szelektíven, hanem hadászati módszereiket is így választják meg. A nagy politikai döntések szempontjaitól függetlenül telegének-e, és hogy megfelelnek-e a vezető hatalmi csoportosulás érdekeinek. Ez természetesen leegyszerűsíti a kérdéseket, és az amerikaiak szívének oly kedves mennyiségi és technológiai szemléletre redukálja őket. Ez a szemlélet egyformán érvényesül a katonai és a gazdasági tervezésben. Mindkettő a globális hatalmat támogatja a nemzetállamokkal szemben. Mindkettő úgy lép át a nemzeti keretek gyakran bornírtágha hajló provincializmusán, hogy közben az emberiség távlati érdekeinek rovására a legzsigazagabbak és legerősebbek pillanatnyi érdekeit (vagy ezekről formált elképzeléseit) érvényesíti.

Ezzel visszakanyarodtam gondolatmenetem elejére.

EÖRSI ISTVÁN

REUTERS-FOTÓ

kül, ennek ellenére ez utóbbi urat a béke angyalává stilizálták Daytonban.

Nem tudom, meglepték-e a Nyugat politikai vezetőit a daytoni egyezményt követő koszovói események. „Amikor a katonák elérték Koszovó polját (Rigómetzét), lelkesedés fogta el őket. Kifejezetten meglepődtem. Koszovó, Gracani-ca – ezeket a neveket továbbadták nemzedékről nemzedékre, népdalokban is megismételték számtalanszor.” Ezt egy Lev Trockij nevű haditudósító írta lapjának 1912-ben, amikor Szerbia 523 év után visszafoglalta Koszovót Törökországtól. Én pedig tavaly novemberben az ellenzéki Radio B92 meghívására Belgrádban jártam, és egy sajtóértekezleten megkockáztattam azt az állítást, hogy az ellenzék erőinek mindaddig nincs esélyük Miloseviccsal szemben, míg számukra is fontosabb őseik sírja Koszovóban, mint az, hogy miként élnek ma ott az emberek. Az ellenzéki sajtó és a rádió részletesen beszámolt vélekedéseimről, de ezt a mondatot minden híradásból kivágták vagy kitörölték.

Ami Trockijnak 1912-ben feltűnt, és ami 1998-ban olyan szembeötlően nyilatkozott meg még ellenzék körökben is, az természetesen a nyugati politika irányítói előtt sem volt titok. A lakosság csaknem kilencven százalékát kitevő koszovói albánok felbátorodva a többi jugoszláviai nép sikerén, elkeseredve autonómiájuk elvesztése miatt, és a boszniai muzulmánok szenvedésétől elbizonyodva teljes önállóságot követeltek. Milosevicnek viszont a szerb ellenzék ellenállásával sem igen kellett számolnia, amikor még annyi autonómiát sem akart a koszovói albánoknak megadni, amennyit Tito alatt élvezhettek. Miközben autonómiatárgyalásokat folytatott a nyugati hatalmakkal, nem is titkolta, hogy katonai eszközökkel etnikai tisztogatásra készül. Minthogy ez destabilizálta volna az egész balkáni térséget, és újabb, minden eddiginél nagyobb menekültáradatot zúdított volna Európába békésebb részeire, a NATO katonai akcióra határozta el magát. A támadás emberjogi motívumát elsősorban a menekülttől való félelem sugallta. A schengeni egyezmény humanistái nemcsak attól a jogfosztástól akarták az albán népet megóvni, amelyet a jugoszláv katonaságtól kell elszenvendniük, hanem attól a megaláztatástól is, amelyben az ő bevándorlóhatóságuk részesítik a hozzájuk folyamodókat.

1389. június 28.: A rigómezői csatában a szerbek vereséget szenvedtek a törököktől.
1459: Szerbia török fennhatóság alá kerül.
1817: Autonómiát kap a Török Birodalom keretében.
1848: A törökök elismerik a fejedelemséget.
1878: A berlini kongresszuson elismerik Szerbiát.
1913: Koszovó Szerbiához kerül a törököktől.
1918. december 1.: I. Péter kerül az újonnan alakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság élére.
1929: Az ország nevéét Jugoszláv Királyságra változtatják.
1941-1945: Partizánháború Tito vezetésével a megszálló németek ellen.
1945. november 29.: Kikiáltják a Jugoszláv Népköztársaságot. Koszovó autonómiát kap.
1974: Tito elnök kibővíti Koszovó tartomány autonómiájának jogkörét.
1981. március-április: Az albánok tüntetése sorozatot szerveznek Koszovóban. A súlyos zavargások miatt rendkívüli állapotot hirdetnek a tartományban.
1986. május: Szlobodan Milosevics kerül a szerbiai kommunista párt élére.

Forrás: Stern

Forrás: Stern

1991: Macedónia, Horvátország és Szlovénia kihirdeti függetlenségét. Rövid ideig tartó harcok után a jugoszláv hadsereg kivonul Szlovéniából. A horvátországi szerbek kikiáltják a Krajina Szerb Köztársaságot.
1992: A nemzetközi közösség elismeri Horvátországot és Szlovéniát; megkezdődik a háború Boszniában.
1995: A szerb csapatok elfoglalják az ENSZ által védett övezetű nyilvánított kelet-boszniai Srebrenicát és Zsepát; a két városban több ezer bosnyákot megszállták. A NATO légitámadás után a szerbek túszul ejtenek több ENSZ-kéksisakost. A horvátok és a bosnyákok átfogó támadása a szerbek ellen. Az egyesült államokbeli Daytonban fegyverszünetet és békét kötnek a szembenállókkal, s ezzel véget ér a háború, amely 300 ezer áldozatot követelt.
1997: Az UCK koszovói szakadár gerillaszervezet fegyveresei szerb rendőrökre támadnak a tartományban. A szerbek keményen válaszolnak, nem kímélve az asszonyokat és a gyermekeket sem.
1998: A Nyugat megkíséreli helyreállítani a békét az albánok és a szerbek között. A rambouillet-i tárgyalások kudarcba fulladnak.
1999. március 24.: Megkezdődnek a NATO légitámadásai.

Forrás: Stern